

**MARIAN VASILE, *Introducere în SPSS pentru cercetarea socială și de piață: o perspectivă aplicată*,
Editura Polirom, Iași, 2014, 205 p.**

„Statistica este cât se poate de utilă în orice domeniu, dar în științele sociale este greu să îi convingi pe cei care se tem de matematică să aleagă de bunăvoie și nesiliți de nimeni să treacă prin acest «calvar»” (: 11).

Gestionarea și interpretarea datelor cantitative sunt esențiale de cele mai multe ori pentru profesioniștii din domeniul studiilor sociale și de piață. Majoritatea celor care fac analize cantitative lucrează cu programul SPSS, care are o interfață prietenoasă și permite atât analize simple (de frecvență sau corelație), cât și analize avansate. Volumul *Introducere în SPSS pentru cercetarea socială și de piață: o perspectivă aplicată*, publicat în 2014 la Editura Polirom din Iași, vine în ajutorul celor care își doresc să se familiarizeze cu programul (sau să și-l amintească) și îi ghidează în primii pași de utilizare a acestuia. Așa cum sugerează citatul introductiv, cartea își propune să ofere informații care să ajute cititorii să treacă peste reticențele pe care le pot avea cu privire la dificultățile presupuse de analizele de statistică.

Lucrarea este scrisă din perspectiva profesorului care a lucrat cu mai multe generații de studenți, astfel reușindu-se să se înțeleagă dificultățile pe care le au când se întâlnesc cu bazele de date. Ca urmare, avem de-a face cu un îndrumător util pentru începători: textul este ușor de parcurs, oferind informațiile într-o manieră simplă și plăcută, urmărește etapele de creare și lucru cu bazele de date pas cu pas și este orientat de ideea exercițiului – „*Cum ar trebui să procedeze studentul? Ar trebui să parcurgă un manual de statistică și, simultan, un manual în care analizele statistice sunt puse în practică într-un program de statistică – SPSS*” (: 11).

Sunt foarte utile exercițiile de final de capitol care oferă cititorilor un stimul de a căuta răspunsul la întrebări pe cont propriu, oferind referințe exacte către baze de date care pot fi folosite și surse unde acestea pot fi găsite. Cartea este foarte bogată în resurse cu privire la materiale despre statistică, surse de date și studii importante care pot fi utilizate în cercetarea socială – cum sunt studiile EVS, ESS etc. Mai mult, autorul se asigură că fiecare instrucțiune prezentată în carte este asociată comenzilor din programul SPSS și include tabele și figuri ale acestora.

Una dintre componentele inovative ale cărții ține de accentul pe care autorul îl pune asupra importanței utilizării sintaxei în SPSS și pregătește cititorii continuu pentru momentul în care se vor fi obișnuit deja cu programul. Astfel, deși are forma unui manual pentru începători, cartea oferă premisele unui joc cât mai aprofundat cu analiza cantitativă, prelucrarea bazelor de date, realizarea de analize etc. Mai mult, autorul menționează atât *varianta posibilă*, cât și *varianta de preferat*. De asemenea, dă o mulțime de exemple de studii cu privire la diferite dimensiuni de interes pentru științele sociale, stimulând cititorul nu să învețe mecanic tehnici de utilizare a programului SPSS, ci să gândească analizele și comenzile învățate în relație cu „*jocul cu datele*”.

În cele ce urmează, voi face o scurtă descriere a capitolelor care structurează lucrarea, încercând să subliniez utilitatea acesteia. De-a lungul a opt capitole (1. *Introducere*, 2. *Crearea unei baze de date*, 3. *Gestionarea bazei de date*, 4. *Curățarea și validarea unei baze de date*, 5. *Gestionarea variabilelor*, 6. *O primă privire asupra datelor*, 7. *Explorarea datelor: asumptions*, 8. *Corelația și regresia liniară simplă*), autorul ghidează cititorii pas cu pas în familiarizarea acestora cu principiile de bază în interacțiunea cu baze de date în programul SPSS.

Urmând introducerea, care prezintă principalele întrebări practice la care răspunde lucrarea conține o listă de materiale folositoare celor care parcurg cartea și celor care vor să aprofundeze exercițiile propuse, capitolul doi descrie primii pași: crearea unei baze de date și importarea acesteia în SPSS. Autorul continuă cu două capitole care vizează pregătirea bazei de date: gestionarea, curățarea și validarea bazelor de date. Astfel, descrie pașii elementari care trebuie parcurși atunci când ne aflăm în fața unei baze de date și răspunde la următoarele întrebări: care sunt setările corespunzătoare? Cum ponderăm, filtrăm sau separăm o bază de date? Cum lucrăm cu etichetele și valorile variabilelor? Cum verificăm baza și cum definim non-răspunsurile?

Următorul capitol merge mai departe cu crearea variabilelor și se discută despre *gestionarea acestora*, pornind de la ideea esențială că „*O mare parte din activitatea de analiză cantitativă a datelor este destinată pregătirii variabilelor*” (: 95). Cu alte cuvinte, după ce s-a pregătit baza de date, se modifică variabilele – prin crearea și recodificarea acestora – în funcție de modelul explicativ care se utilizează și de tipul de analiză dorit să fie aplicat. Autorul începe cu un sfat simplu, dar extrem de important: primul lucru pe care trebuie să-l facem înainte de acest pas este salvarea bazei de date, deoarece vom avea de-a face cu modificări ale acesteia și traiectoria urmată inițial poate fi schimbată de-a lungul procesului – „*Aceasta va fi baza de referință la care apelăm atunci când am pierdut informații din copia pe care lucrăm*” (idem). În acest capitol, printre altele, cititorul aprofundează informații despre variabile nominale și ordinale și învață să lucreze cu variabile *dummy*.

În capitolul șase se discută despre cum folosim datele pentru a descrie și explica realitatea socială în analiza statistică. Astfel, se pune accentul atât pe corelația dintre variabile, cât și pe efectele pe care variabilele le pot avea unele asupra celorlalte: „*intensitatea cu care variază o variabilă dependentă în funcție de variația variabilei independente*” (: 111). În acest sens, cu titlul *Cum gândește majoritatea și cât de omogene sunt grupurile comparate*, autorul se referă la calculele mediei, medianei, abaterii standard și ce anume arată acestea. Utilizatorii SPSS află aici ce înseamnă cazuri extreme, variație sau dispersare a cazurilor – împrăștiere, respectiv omogenitate sau eterogenitate a grupurilor (: 113) – și cum să lucreze cu acestea. De asemenea, sunt familiarizați cu diferite teste de semnificație – îndeosebi testul *t* și testul ANOVA – pe care le pot aplica pentru a putea citi și interpreta datele. Cititorii află care sunt principalele tipuri de grafice (bară, radial și histogramă) pe care le pot utiliza pentru vizualizarea datelor și care sunt comenzile pe care trebuie să le folosească pentru a obține aceste grafice.

Introducerea capitolului șapte atrage atenția asupra importanței pe care o are cunoașterea asupra datelor cu care lucrăm: „*Analizii trebuie să fie sceptici în legătură cu calitatea datelor lor*” (: 153). Afirmarea nu se referă numai la potențialele erori de înregistrare și introducere a datelor care pot apărea, ci și la compatibilitatea între ceea ce dorește să afle cercetătorul și cum este construit chestionarul – cu alte cuvinte, atrage atenția asupra faptului că variabilele pe care le utilizăm pot măsura altceva decât ceea ce ne propunem să analizăm. De asemenea, capitolul discută relevanța pe care o au variabilele folosite pentru analizele statistice pe care le alegem: „*Când explorăm datele, căutăm să înțelegem dacă variabilele au suficientă variație, dacă există cazuri extreme, cum arată distribuția acestora etc.*” (idem). În acest sens, această secțiune a volumului prezintă *Distribuția unei variabile, Relația liniară dintre două variabile și Soluții la încălcarea asumției de normalitate a distribuției*.

Ultimul capitol aduce discuția într-un punct avansat, subliniind faptul că „*o explicație cere considerarea simultană a mai multor factori care determină variația fenomenului care ne interesează*” (idem). În finalul volumului, cititorii ajung la corelația liniară și regresia liniară multiplă, analize frecvent utilizate pentru interpretarea datelor statistice, dar autorul continuă logica materialului: verificăm asumțiile și căutăm nu doar să lucrăm cu datele, ci și să le înțelegem.

În acord cu acest punct de vedere, cartea aduce mai mult decât familiarizarea cu tehnici de analiză și interacțiune cu interfața unui program. Citatele pe care le folosesc pentru exemplificări ale demersului acestui volum nu sunt rar întâlnite pe parcursul lecturii. De fapt, autorul precizează constant că aspectele tehnice pot fi ușor de deprins, dar mecanismul de gândire a cercetării și de interpretare a datelor este cel mai important: nu trebuie să uităm că nu avem de-a face doar cu cifre în cercetarea socială, ci cu date care ne pot minți, câtă vreme nu acordăm atenție felului în care le utilizăm.

Elena Tudor

ADINA MIHĂILESCU, *Minimul de trai. Instrument în politicile sociale*, București, Editura Academiei Române, 2014, 107 p.

Cartea Adinei Mihăilescu, *Minimul de trai. Instrument în politicile sociale*, a fost lansată în cadrul conferinței internaționale *Calitatea vieții: o provocare pentru politicile sociale (Quality of Life: a Challenge for Social Policy)*, organizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în luna aprilie 2015. Autoarea, cercetătoare în cadrul Institutului, are o experiență semnificativă în abordarea acestei teme, concretizată prin numeroase articole și cărți anterioare, dedicate definirii conceptului, prezentării metodei normative, analizării minimului de trai în convergență cu bunăstarea și sărăcia (Mihăilescu, 2002; 2004; 2010), precum și expunerii criteriilor economice de definire a populației sărace/sărăciei (Mihăilescu, 2012).

În cuprinsul celor trei capitole ale lucrării prezentate aici (*Nivelul de trai privit în perspectivă istorică, socioeconomică și legislativă; Minimul de trai, o constantă a activității de cercetare și Minimul de trai, opțiune de lucru în politicile sociale*), Adina Mihăilescu se angajează într-un demers de cartografiere conceptuală și evidențiere empirică a minimului de trai, folosind atât o perspectivă longitudinală, cu implicații istorice, concentrându-se pe evoluții în timp, cât și una transversală, plasând România în spațiul european. Această dublă referință (temporală și comparativ-europeană) aduce lucrării un plus de însemnătate și face analizele și discuțiile din carte cu atât mai importante cu cât dau seama de evoluții la nivelul societății globale – trecerea de la valori materialiste la valori post-materialiste (Inglehart, 1977) și, în același timp, de ierarhii și decalaje ale prezentului sau trecutului recent.

Cartea se deschide cu o scurtă discuție despre prezența conceptului central, minimul de trai, de-a lungul istoriei. Tot aici este prezentată dinamica structurii consumului: lăsând la o parte aspectele cantitative referitoare la cheltuieli – sumele totale cheltuite în diverse tipuri de gospodării, autoarea analizează și detalii care țin de transformări și evoluții majore pe scena socială, precum schimbarea valorică amintită mai sus, cum ar fi schimbarea alcătuirii interne a cheltuielilor: ce procent din total este distribuit către diverse tipuri de necesități.

Cel de-al doilea capitol pune împreună date produse de Institutul Național de Statistică și date culese de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, prin *Diagnoza Calității Vieții*. Acesta este orientat către demonstrarea importanței minimului de trai în studiile teoretice și empirice ale calității vieții, dar și în descrierea situației României în diferite momente de timp. Câteva detalii metodologice sunt prezentate, cum ar fi „metoda de autoevaluare a populației privind consumul și veniturile pe individ și familie” (: 25), dar mai ales metoda normativă de stabilire a minimului de trai. Autoarea își manifestă preferința pentru cea din urmă și menționează că, având în vedere că este bazată pe opiniile fundamentate ale experților din diverse domenii, cum ar fi nutriționiștii, aceasta oferă un plus de obiectivitate. La rândul său, această obiectivitate, care poate fi tradusă aici prin eliminarea supra-interpretărilor și relativizării, este crucială mai ales în ceea ce privește sărăcia absolută. Continuând, acest ultim concept face trimitere la o realitate care se cere a fi transformată în țintă a măsurilor sociale.

Al treilea capitol cuprinde prezentarea veniturilor totale ale diverselor tipuri de familie (după componență, mediul de rezidență și tipul veniturilor acumulate), având drept puncte de referință minimul de trai decent, respectiv minimul de subzistență. Autoarea enunță în prealabil distincția dintre cele două, menționând caracterul social implicit în definirea minimului de trai decent, precum și asocierea dintre minimul de subzistență și stricta supraviețuire a indivizilor, mai apropiată de satisfacerea strictă a nevoilor biologice.

Cele trei capitole sunt urmate de câteva concluzii expuse sintetic. Prin acestea, Mihăilescu atrage atenția asupra faptului că „distribuirea și redistribuirea unor fonduri insuficiente către categorii sociale dezavantajate aflate într-un proces de extindere îngrijorătoare nu a putut oferi decât soluții temporare și nu o schimbare în sens pozitiv a situației” (: 44). La cuprinsul cărții sunt adăugate anexe

extinse pe 57 de pagini, în care sunt oferite date cu privire la dinamica reală a diferitelor categorii de venituri ale populației și niveluri minime de trai și structuri ale cheltuielilor totale de consum pentru diverse categorii de familii.

Argumentul central al cărții este acela că minimul de trai este o resursă conceptuală importantă în elaborarea politicilor sociale. Autoarea arată cu succes, prin analizele prezentate, puterea acestuia de a distinge între săraci și cei situați deasupra pragului de sărăcie. Astfel, instrumentul poate orienta eficient politicile sociale care, la rândul lor, pot contribui la facilitarea atingerii măcar a minimului de subzistență, acolo unde este cazul.

Minimul de trai este o lucrare al cărei potențial public nu este captiv lumii academice. Apelând la date statistice din diverse surse (INS, Eurostat, ICCV), autoarea găsește soluții pentru a generaliza mesajul lucrării și pentru a-l face accesibil mai multor categorii de public. Iată o astfel de strategie: o prezență recurentă în lucrare este conceptul de *demnitate*. Fără a recurge la vreo definiție filosofică ori sociologică, opțiunea implicită a Adinei Mihăilescu este aceea de a face apel mai degrabă la înțelegerile la nivelul simțului comun ale acestuia. Acest fapt deschide lucrarea de față spre variate tipuri de lecturi, fie cu scopul de a informa demersuri științifice ulterioare, fie de a deveni parte a stocului de cunoaștere folosit în viața de zi cu zi a oamenilor.

Alexandra Deliu